การพัฒนาสารานุกรมดนตรีพื้นบ้านอีสานตอบสนองการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมทางดนตรีในสังคมพหุวัฒนธรรม

The Development of Isan Folk Music Encyclopedia Responding the Need in Music Cultural Studies in Multi-cultural Societies

อัครวัตร เชื่อมกลาง[1], สุวิชชาน อุ่นอุดม[2], สุธีระพงษ์ พินิจพล[3],
วิมล เขตตะ[4], ดิษยพงษ์ หกสุวรรณ[5]
Akarawat Chaumklang[1], Suwitchan Un-Udom[2], Suteerapong Pinitpol[3],
Wimol Khetta[4], Dissayapong Hoksuwan[5]

Received: 4 April 2024 **Revised:** 23 July 2024 **Accepted**: 15 August 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารวบรวมองค์ความรู้ดนตรีพื้นบ้านอีสาน พัฒนาเป็นสารานุกรมดนตรีพื้นบ้านอีสานที่มีความเป็นปัจจุบัน ใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน โดยการศึกษาจากเอกสาร ภาคสนาม การสนทนากลุ่ม และการศึกษาความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่จะนำงานวิจัยไปใช้ กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีและภาษา ปราชญ์ชาวบ้านและศิลปินพื้นบ้านอีสาน กลุ่มตัวอย่างการศึกษาความคิดเห็นของผู้มีส่วนที่จะนำงานวิจัยไปใช้ ได้แก่ นักศึกษา นักวิชาการ นักวิจัยทางด้านดนตรี โดยการใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบวิเคราะห์เอกสาร แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถามความคิดเห็น สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลวิจัย การรวบรวมคำและวิเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้านอีสาน ได้ข้อมูลเพื่อตั้งเป็นแกนคำในเบื้องต้น การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ทำให้ได้ข้อมูลของคำในวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสาน ได้ข้อสังเกตุดังนี้ 1) บางคำเป็นคำที่มีความหมายเหมือนกัน แต่ชื่อเรียกแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น 2) คำบางคำมีหลายความหมาย 3) ข้อมูลในบางประเด็นยังไม่ชัดเจนยังหาข้อสรุปไม่ได้ จึงมุ่งศึกษาคำที่มีข้อสรุปแล้วในเบื้องต้น ในส่วนสารานุกรมฯ ประกอบ

[1] มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. อีเมล์: Akr.a@hotmail.com
[2] มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. อีเมล์: Aodac269@*gmail*.com
[3] มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. อีเมล์: suteerapougpinitpol@*gmail*.com
[4] มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. อีเมล์: wimol_k@hotmail.com
[5] มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. อีเมล์: Dissayapong@ *gmail*.com
[1] Faculty of Humanities and Social Sciences, Rajabhat Maha Sarakham University E-mail: Akr.a@hotmail.com
[2] Faculty of Humanities and Social Sciences, Rajabhat Maha Sarakham University E-mail: Aodac269@gmail.com
[3] Faculty of Humanities and Social Sciences, Rajabhat Maha Sarakham University E-mail: suteerapougpinitpol@gmail.com
[4] Faculty of Humanities and Social Sciences, Rajabhat Maha Sarakham University E-mail: wimol_k@hotmail.com
[5] Faculty of Humanities and Social Sciences, Rajabhat Maha Sarakham University E-mail: Dissayapong@ gmail.com

ไปด้วย คำอธิบายความ ภาพประกอบ และโน้ตเพลง จำนวน 50 คำ การศึกษาความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่จะนำงานวิจัยไปใช้ด้านรูปแบบและเนื้อหาพบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับเหมาะสมมาก เป็นฐานข้อมูลดนตรีพื้นบ้านอีสานในเชิงวิชาการที่มีภาพประกอบ คำอธิบายโดยละเอียด และโน้ตเพลงจากปราชญ์ศิลปินพื้นบ้านที่เป็นปัจจุบัน

คำสำคัญ: สารานุกรม, ดนตรีพื้นบ้าน, อีสาน, วัฒนธรรม, พหุวัฒนธรรม

Abstract

The objective of the current study is to explore and compile knowledge of folk music in Northeastern Thailand also known as Isan, and to develop an updated Isan Folk Music Encyclopedia. The study employed a mixed-method approach incorporating document analysis, field studies, focus group discussion, and a survey to gather insights from relevant stakeholders. The target groups include music and language, local philosophers, and Isan folk musicians. Sample groups for potential users' feedback study include students, academics, and music researchers selected using purposive sampling. The instruments included a document analysis form, an interview, and an opinion survey. The statistics used in data analysis were mean score, standard deviation, and content analysis.

Research findings were as follows: The collection and analysis of documents related to Isan folk music has provided preliminary data for the establishment of a core vocabulary. Content analysis from field interviews and focus-group discussions has revealed several observations: 1) Certain words have similar meanings but different regional names. 2) Some words have multiple meanings. 3) Certain points of information remain unclear, requiring further investigation. Therefore, the focus is on studying words with preliminary conclusions. The resulting encyclopedia includes definitions, illustrations, and musical notes for 50 words. An evaluation of stakeholder feedback on format and content indicates overall suitability, providing a comprehensive database of Isan folk music with detailed descriptions and current musical notes from contemporary local artists.

Keywords: Development, Folk music, Isan, Encyclopedia, Multiculturalism

บทนำ

"ดนตรีคือจิตวิญญาณของภาษา" (Byerly, 1989) ดนตรีเป็นศิลปะที่สามารถถ่ายทอดอารมณ์ผ่านทางโสตประสาท โดยมีองค์ประกอบทางดนตรีรวมกันเป็นสื่อก่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกที่เข้าใจได้แม้ว่าจะอยู่ต่างวัฒนธรรม การศึกษาทางดนตรีที่มีความแตกต่างกันจากพื้นที่ อัตลักษณ์ทางดนตรีขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นของแหล่งที่มาของวัฒนธรรมดนตรีที่ศึกษา เป็นสิ่งที่จำเป็นในการศึกษาทางวัฒนธรรมดนตรี การสื่อสารให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งตามสิ่งที่เกิดจากนิยามของเจ้าของภาษา ถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ข้อมูล

ที่ศึกษานั้นมีคุณภาพตรงตามวัตถุประสงค์ หรืออาจถูกบิดเบือนจากความหมายที่แท้จริง จากการไม่เข้าใจภาษาถิ่นที่ลึกซึ้ง แต่ดนตรีจะเป็นสื่อสะพานที่นำจิตใจมนุษย์ไปสู่ภาพอันสมบูรณ์ (บรู๊ซ แกสตัน, 2531)

วิถีทางวัฒนธรรมดนตรีของมนุษย์ตั้งแต่โบราณการในแต่ละพื้นที่นั้น ล้วนถูกสร้างสรรค์จากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เพื่อเติมเต็มให้มีชีวิตที่ดีและมีความสมบูรณ์ อีกทั้งความเชื่อที่อยู่คู่กับวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้น การศึกษาทางด้านดนตรีทำให้เรารู้จักดนตรีในถิ่นฐานต่างๆ มากขึ้น โดยในประเทศไทยเรียกดนตรีในพื้นถิ่นว่า ดนตรีพื้นเมือง หรือดนตรีพื้นบ้าน ลักษณะของวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ทั่วไปนั้นแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ เป็นวัฒนธรรมเป็นโลกทัศน์ชีวทัศน์และปรัชญาในการดำเนินชีวิต อันเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่าและความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน และมีลักษณะรูปธรรมอันเป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่น การทำมาหากิน การเกษตรกรรม หัตถกรรม ศิลปะดนตรี และอื่นๆ (ประเวศ วะสี, 2534)

ประเทศไทยได้แบ่งภูมิภาคตามภูมิศาสตร์ออกเป็น 5 ภาค ในแต่ละภูมิภาคมีวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะภาคอีสาน มีดนตรีอันเป็นเอกลักษณ์ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาจากปราชญ์ชาวบ้านถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ มีเครื่องดนตรีประจำถิ่น เช่น แคน โหวด โปงลาง และพิณ นอกจากนี้ยังมีเครื่องดนตรีพื้นบ้านที่มีผู้สนใจลงพื้นที่ศึกษาวิจัย เช่น ซอบั้ง ไหซอง ซอกันตรึมเป็นต้น วัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสานแบ่งออกตามพื้นที่ เช่น วัฒนธรรมดนตรีอีสานใต้ หรือแบ่งออกตามเชื้อชาติ เช่น วัฒนธรรมดนตรีภูไท วัฒนธรรมเพลงโคราช เป็นต้น การจัดทำแหล่งข้อมูลให้เป็นแหล่งค้นคว้าและอ้างอิง เพื่อให้เกิดความเข้าใจความหมายของคำเฉพาะที่ตรงกัน ลดปัญหาการคลาดเคลื่อนของข้อมูลที่ศึกษาจากอุปสรรคทางด้านภาษาถิ่นที่แตกต่างกัน ทำให้การศึกษาวัฒนธรรมดนตรีต่างถิ่น มีคุณภาพมากขึ้น ด้วยการมีแหล่งข้อมูลให้ศึกษาและอ้างอิง อีกทั้งยังเป็นการป้องกันมรดกจากภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่อย่างถูกต้อง ไม่ถูกบิดเบือนหรือเปลี่ยนแปลงความหมายจากความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง อันจะเป็นที่มาในการเสื่อมสลายของวัฒนธรรมดนตรี การจัดทำแหล่งข้อมูลทางดนตรีสามารถทำได้หลายรูปแบบทั้งในรูปแบบวารสาร วิจัย บทความ พจนานุกรม เป็นต้น

การจัดทำสารานุกรมเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะสร้างแหล่งข้อมูลในการศึกษาวัฒนธรรมด้านดนตรี ด้วยสารานุกรมเป็นหนังสืออ้างอิงที่สำคัญที่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นแหล่งบันทึกองค์ความรู้ของมวลมนุษยชาติตั้งแต่อดีต มาจนถึงปัจจุบัน ครอบคลุมศาสตร์ทุกแขนงวิชา มีการรวบรวมอย่างมีระบบ จึงได้กลายเป็นแหล่งอ้างอิงสำหรับอนุชนรุ่นหลัง เพื่อศึกษาค้นคว้าหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความรู้พื้นฐานในแขนงวิชาต่างๆ นำไปสู่การค้นคว้าหาข้อเท็จจริงอย่างลึกซึ้งในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อย่างต่อเนื่อง จนทำให้มีผลในการพัฒนาการใหม่ๆ ในสังคมยุคปัจจุบัน หากมีการจัดทำสารานุกรมดนตรีพื้นบ้านอีสาน จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา รวมถึงครู อาจารย์ ที่จะใช้สารานุกรมนี้ในการบูรณาการการเรียนการสอนกับวิชาต่างๆ ให้ผู้เรียนได้เข้าใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอีสาน สร้างจิตสำนึกให้เกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตน ก่อให้เกิดความหวงแหนในวัฒนธรรมดนตรีของชาวอีสาน ในเชิงอนุรักษ์ สารานุกรมดนตรีอีสานยังเป็นการบันทึกวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสานให้เป็นแหล่งค้นคว้าวิจัย และยังเป็นการสร้างความเข้าใจในดนตรีพื้นบ้านอีสานสำหรับผู้คนต่างวัฒนธรรมหรือนักท่องเที่ยว ให้เกิดความเข้าใจในดนตรี

พื้นบ้านอีสาน เพิ่มอรรถรสในการชมการแสดงดนตรีพื้นบ้านอีสาน ทำให้มีความเข้าใจอันลึกซึ้ง ด้วยเหตุดังกล่าว สารานุกรมดนตรีพื้นบ้านอีสาน จึงได้กลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมและเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่นสู่นานาอารยะประเทศ

ด้วยความสำคัญและที่มาข้างต้นผู้วิจัยมีความตั้งใจในการ พัฒนาสารานุกรมดนตรีพื้นบ้านอีสานเพื่อตอบสนองการศึกษาวัฒนธรรมทางดนตรีในสังคมพหุวัฒนธรรม มุ่งเน้นศึกษาและพัฒนาการเผยแพร่วัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสาน รวบรวมศึกษาข้อมูลคำเฉพาะถิ่นของดนตรีพื้นบ้านอีสาน ให้ได้ประเด็นต่างๆ ที่ครบถ้วน พัฒนาเป็นสารานุกรมดนตรีพื้นบ้านอีสาน และศึกษาความคิดเห็นของผู้ใช้สารานุกรมพื้นบ้านอีสาน โดยผลของการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อ นักวิชาการด้านดนตรีและภาษา นักดนตรี และ นักศึกษาที่ต้องการศึกษาวัฒนธรรมอีสานด้านดนตรี และส่งเสริมการบูรณาการสารานุกรมพื้นบ้านอีสานกับการเรียนการสอน ส่งเสริมให้นักเรียนมีความภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของบรรพบุรุษ รักและหวงแหนในมรดกทางวัฒนธรรมของตนเพื่อเป็นการเผยแพร่และอนุรักษ์ดนตรีอีสานซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนในชาติสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารวบรวมองค์ความรู้ดนตรีพื้นบ้านอีสาน

2. เพื่อพัฒนาสารานุกรมดนตรีพื้นบ้านอีสาน

3. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่จะนำสารานุกรมดนตรีพื้นบ้านอีสานไปใช้

การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง

สารานุกรม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2556) ได้ให้ความหมายของสารานุกรมไว้ว่า หนังสือที่รวบรวมความรู้ทุกแขนงหรือเฉพาะแขนงใดแขนงหนึ่ง มักเรียงตามลำดับอักษร

สารานุกรมจัดเป็นหนังสือที่อธิบายเรื่องราวต่างๆ ที่ได้เรียนรู้และคิดค้นขึ้นตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน มีทั้งความรู้ทั่วไปและเฉพาะวิชา ผู้จัดทำบรรณานุกรมและจะจัดหมวดหมู่ ตามลำดับความสำคัญและความสัมพันธ์ของแต่ละวิชา โดยเรียงเนื้อหาตามลำดับอักษรตัวแรกของคำ มีดัชนีเป็นเครื่องมือช่วยในการค้นหาเรื่องราว

แนวคิดและทฤษฎีมานุษยวิทยาดนตรี

มานุษยวิทยาทางดนตรี (Ethnomusicology) เป็นการศึกษาดนตรีที่ไม่ใช่ดนตรีตะวันตก ได้แก่ ดนตรีพื้นบ้าน ดนตรีของชนกลุ่มน้อย เป็นต้น การศึกษามานุษยวิทยาทางดนตรีจะเน้นศึกษาด้านเนื้อหาดนตรี รวมทั้งศึกษาวัฒนธรรมที่มีดนตรีไปเกี่ยวข้อง โดยใช้กระบวนการการศึกษาทางดนตรีวิทยา และมานุษยวิทยาเข้าผสมผสาน

การศึกษาดนตรีในบริบททางวัฒนธรรม เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลความสัมพันธ์ของพฤติกรรมมนุษย์ที่มีหลักฐานปรากฏ การอธิบายดนตรีที่มีอยู่ ข้อมูลต่างๆ จะถูกรวบรวมทั้งตัวดนตรีและบริบททางด้านดนตรี มาถอดความและวิเคราะห์บทบาทพฤติกรรมสังคมมนุษย์ (สุกรี เจริญสุข, 2530) วัตถุประสงค์ของการบรรเลงดนตรีในช่วงแรก จึงเป็นส่วนที่อยู่ในพิธีกรรมมากกว่าเพื่อความบันเทิง เพลงพิธีกรรม คือเพลงที่ผู้แต่งและผู้บรรเลงตั้งใจให้เกิดขึ้นเพื่อเป็นการสร้างเสริม ความศรัทธา ความเชื่อ ความศักดิ์สิทธิ์ต่อสิ่งที่เขานับถือ ที่เป็นเรื่องของความเชื่อและประเพณี การไหว้ผีก็มีเพลง

พื้นบ้านสำหรับไหว้ผี เพลงพิธีกรรมจึงเป็นเพลงประเภทหนึ่งที่มีอยู่ทั่วไปในทุกภูมิภาคของโลก และมักจะใช้งานเมื่อมีพิธีกรรมนั้นๆ เป็นการเฉพาะ มิได้เป็นการใช้พร่ำเพื่อ เหมือนกับเพลงที่บรรเลงเพื่อความบันเทิง หรือประกอบการแสดงการฟ้อนรำ (พูนพิศ อมาตยกุล, 2540) วัฒนธรรมทางดนตรีแม้ว่าจะมีรากฐานสำคัญมาจากความศรัทธาก็ตาม แต่หาได้เป็นเพียงเช่นนั้นไม่ แต่หากเป็นภูมิปัญญาเป็นศาสตร์ทางศิลปะ (ปัญญา รุ่งเรือง, 2546)

ดนตรีพื้นบ้าน

ดนตรีพื้นบ้าน เป็นดนตรีที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อกันมาโดยมุขปาฐะ อาศัยการฟังและการจดจำ ดนตรีพื้นบ้านก่อเกิดจากวิถีชีวิตและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของชาวบ้าน เป็นเพลงที่เกิดจากการสร้างสรรค์เพื่อความบันเทิงเป็นสำคัญ สอดคล้องกับกิจกรรมอื่นในสังคมพื้นถิ่นตั้งแต่ดั้งเดิม เช่น พิธีกรรม การทำงาน การเฉลิมฉลอง การเต้นรำ เป็นต้น ดนตรีเป็นส่วนประกอบที่สำคัญในพิธีกรรมและพิธีต่างๆ เสมอ ดนตรีพื้นบ้านตั้งขึ้นฉับพลันทันทีจากปฏิภาณของผู้เล่น โดยไม่มีการเขียนโน้ตเพลง ซึ่งต่างไปจากดนตรีซึ่งเล่นเพลงทั่วไป การศึกษาถึงบทบาทรีในวัฒนธรรมจะช่วยสะท้อนภาพสังคมนั้นให้ชัดเจนยิ่งขึ้น (เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี, 2539) เพลงพื้นบ้านทุกเพลงมีทำนอง และทำนองเหล่านี้ช่วยให้ระบุสัญชาติของดนตรีได้ กล่าวโดยสรุปคือ บทเพลงที่ถูกสร้างสรรค์จากคนในพื้นถิ่น การร้อง เล่นดนตรี และทำกิจกรรมจากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อม ความเชื่อในพื้นถิ่น เพื่อเติมเต็มให้ชีวิตมีความสมบูรณ์ และเป็นสิ่งที่กระทำสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน นั่นคือความเป็นมาของ “เพลงพื้นบ้าน”

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นักวิชาการด้านดนตรีพื้นบ้านอีสาน ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา ศิลปินพื้นบ้านอีสาน และปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 12 ท่าน โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษา นักวิชาการ นักวิจัยด้านดนตรี โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่จะนำงานวิจัยไปใช้ จำนวน 50 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ คือ การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) การลงพื้นที่ภาคสนาม (Field Work) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และการศึกษาความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่จะนำงานวิจัยไปใช้ โดยมีขั้นตอนต่อไปนี้

- เก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร
- ลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญและศิลปินพื้นบ้านอีสาน
- ลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยเก็บภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวเป็น 3 ระยะ
- บันทึกโน้ตเพลงจากข้อมูลการบรรเลงดนตรีของศิลปินพื้นบ้านอีสาน
- จัดการสนทนากลุ่ม เพื่อสังเคราะห์ความหมายของดนตรีพื้นบ้านอีสาน
- จัดทำสารานุกรมและนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ
- เก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามความคิดเห็นในบทเพลงของผู้ให้ข้อมูล

เครื่องมือในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ใช้เครื่องมือในการวิจัยดังนี้

1. แบบวิเคราะห์เอกสาร ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาข้อมูลวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสาน โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ด้วยวิธีการ

วิเคราะห์เชิงคุณภาพ (สุภางค์ จันทวานิช, 2547) เป็นการวิเคราะห์ การตีความในเอกสารต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดการวิจัย ได้แก่ ความเป็นมาของเพลงพื้นบ้านอีสาน ลักษณะของเพลงอีสาน และข้อมูลอื่น ๆ

2. แบบสัมภาษณ์ การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interview) เป็นแบบสัมภาษณ์ที่กำหนดคำถาม หรือประเด็นการสัมภาษณ์ที่ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ กรอบแนวคิดการวิจัยไว้อย่างชัดเจน และคำนึงถึงประเด็นอื่นที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ประวัติผู้ให้สัมภาษณ์ ข้อมูลดนตรีพื้นบ้านอีสาน

3. แบบสอบถาม แบ่งเป็น 2 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามเพศ, อายุ, ระดับการศึกษา, อาชีพ

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับสารานุกรม

การตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

การตรวจคุณภาพเครื่องมือในด้านความตรงเชิงเนื้อหารายข้อ (item content validity) เป็นการตรวจสอบความสอดคล้องของคำถามแต่ละข้อว่ามีความสอดคล้องกับจุดประสงค์ในการเก็บข้อมูล โดยใช้สูตรของ Rovinelli and Hambleton (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2540) การตัดสินความสอดคล้องของข้อคำถามกับจุดประสงค์โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เกณฑ์ดัชนีความสอดคล้อง (IOC) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.69

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์เอกสาร ข้อมูลออนไลน์และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ความเป็นมาของดนตรีพื้นบ้านอีสาน ข้อมูลของเพลงพื้นบ้านอีสานและข้อมูลของคำ_

การวิเคราะห์จากแบบสัมภาษณ์เชิงลึกประวัติผู้ให้สัมภาษณ์ ข้อมูลดนตรีพื้นบ้านอีสาน และข้อมูลด้านเนื้อหา ด้านรูปแบบ และด้านการนำไปใช้

การวิเคราะห์ข้อมูลสารานุกรมจากการสนมนากลุ่ม

วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามความคิดเห็นต่อสารานุกรมดนตรีพื้นบ้านอีสาน ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามเพศ, อายุ, ระดับการศึกษา, อาชีพ ความเหมาะสมในของสารานุกรม และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์เอกสาร

การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย ข้อมูลจากสื่อออนไลน์ และการรวบรวมคำที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสาน จัดเป็นชุดแกนคำในเบื้องต้นตามหมวดหมู่ ดังนี้

หมวดเครื่องดนตรี แบ่งเป็น 4 หมวด

เครื่องตี

เครื่องตีประกอบจังหวะ ได้แก่ กลองหาง กลองแอว กลองยาวลาว กลองเส็งกลองแตบ กลองแต้ กลองกิ่ง กลองจิ่ง กลองตุ้มกลองติ้ง กลองรำมะนา กลองเท่ง กลองกาบบั้ง กลองกาบเบื้อง แส่ง แฉ่ง ฉาบ พางฮาด ขอลอ กะโหล่ง โปง จองวอง กั๊บแก๊บ โหม่ง สิ่ง กะดิ่งงัว

เครื่องตีให้ทำนอง ได้แก่ โปงลางฆ้องวง

เครื่องสาย

เครื่องสี ได้แก่ ซอบั้ง ซอปี๊บ ซอป๋อง (กระป๋อง) ซอกะโป๋ (กะลา)

เครื่องดีด ได้แก่ ซุง ซึง พิณ อีเต่ง เต่ง ไหซอง พิณไห

หมวดเครื่องเป่า

ได้แก่ สรไน แคน โหวด ปี่ผู้ไท ปี่กู่แคน หืน หุน จ้องหน่อง โกย อังกุยจ์

อื่น ๆ

ได้แก่ สะนู หวิ่ง เครื่องขูด

หมวดวงดนตรี

ได้แก่ วงแคน วงกลองยาว วงพิณ วงโปงลาง วงมโหรีอีสาน วงรถแห่ วงลำซิ่ง วงหมอลำหมู่ วงหมอลำเพลิน วงหมอลำแมงตับเต่า วงหมอลำเรื่องต่อกลอน หมอลำสามเกลอสามสิงห์ชิงนาง สุนทราภิรมย์ ลำซิ่ง

หมวดคำร้อง - ทำนอง (ลำ, ลาย)

ได้แก่ คำเพอะ เซิ้ง เต้ย ผญา ลาย ลำ วาด (สไตล์ หรือทำนอง เช่น วาดอุบล วาดสารคาม วาดขอนแก่น) เว้า สอย แหล่ เทศน์โจทย์แก้ ลำโจทย์ ลำถาม ลำโจทย์แก้ ลำสอนวาด ลำพื้น ลำกลอน ลำเรื่อง ลำต่อกลอน ลำเพลิน ลำเดิน ลำสาละวันลำเกี้ยวลำชิงชู้ผญาย่อย หัวดอนตาล กาเต้นก้อน (ลาย) ลายน้อย (ลายแคน) ลายเซ (ลายแคน) ลายใหญ่ (ลายแคน) สุดสะแนน (ลายแคน) โป้ซ้าย (ลายแคน) ลายสร้อย (ลายแคน) ลำทางสั้น ลำทางยาว ลำเต้ยลายโปงลาง แม่ฮ้างกล่อมลูก (ลาย) แมงภู่ตอมดอกไม้ (ลาย) นกไซ่บินข้ามทุ่ง (ลาย) สาวหยิกแม่ (ลาย) สาวหยุมแม่ (ลาย) คอนสะหวัน (ลำ) คอนสะหวัน (ลาย) น้ำโตนตาด (ลาย) ผู้ไทเลาะตูบ (ลาย) สีพันดอน (ลาย) สีพันดอน (ลำ) สินไซ (ลำ) ตั่งหวาย (ลำ) ตั่งหวาย (ลาย) งัวขึ้นภู (ลาย) ลายจ้อย ลายรถไฟ ลมพัดพร้าว (ลาย) ลมพัดไผ่ (ลาย) หัวตกหมอน (ลาย) หัวโนนตาล (เต้ย) เต้ยโขง ไทดำรำพัน (ลาย) ไทดำรำพัน (คำร้อง) เซิ้งสาวไหม (ลายประกอบท่ารำ) เซิ้งกะโป๋ (ลายประกอบท่ารำ) จุฬาเล่นลม (ลาย) ช้างขึ้นภู (ลาย) ศรีโคตรบูร (ลายประกอบท่ารำ) ข้าวต้องลมโซ่ (ลาย) รำกล่อมทุ่ง (ลายประกอบท่ารำ) แมงคันโซ่ (ลาย) ชากใบ รำแหย่ไข่มดแดง (ลายประกอบท่ารำ) รำไหว้ธาตุ (ลายประกอบท่ารำ) รำเข็ญฝ้าย (ลายประกอบท่ารำ) ภูไทเกี่ยวข้าว (ลายประกอบท่ารำ)

หมวดพิธีกรรม

ได้แก่ ไหว้ครูแคน เซิ้งบั้งไฟ ลำผีฟ้า (ลำปัว ลำไท้เทิง ลำผีไท้ ลำผีแถน ลำทรง) คลำ (ข้อห้ามทางดนตรี)

หมวดบุคคล

ได้แก่ หมอลำ (หมอลำพื้น หมอลำกลอน หมอลำหมู่ หมอลำผีฟ้า) หมอแคน หมอโป หมอสอย หมอโหวด หมอพิณ ช่างแคน หมอลำโจทย์-แก้

หมวดวิธีการเล่น การร้อง

ได้แก่ คอก้าก จาดแคน หญ่าว บั้งสะเดิด ลิ้นแล่น สวบลม ส้ม (การเล่นผิดคีย์) เสียงควง ยอกเสียง ลูกตอด ลูกต๋อย เสียงทอง (เสียงผิดคีย์) เสียงหอง ไหลลายลำ ฮ่อนเสียง

ผลการวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์

ผู้เชี่ยวชาญแนะนำให้ตัดคำลง เนื่องด้วยปัจจัยหลายด้าน เช่น ช่วงเวลาที่น้อยเกินไป ข้อมูลของบางคำยังไม่มีความชัดเจนและเป็นข้อโต้แย้งกันอยู่ ส่วนคำบางคำเป็นคำที่มีความหมายเหมือนกัน เพียงแต่การเรียกชื่อที่เรียกแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ให้คงความหมายไว้ แล้วให้คงคำนั้นไว้ เพียงแต่ให้ผู้อ่านไปดูความหมายที่คำหลัก คำที่มีความหมายเหมือนกัน มีดังนี้

1. กลองตึ้ง/กลองเท่ง/กลองรำมะนา ที่เรียกกลองรำมะนา เพราะเป็นกลองขึ้นหนังหน้าเดียว เหมือนกลองรำมะนาของภาคกลาง

2. กลองตุ้มเป็นคำที่ใช้เรียกทั่วไป มีชื่อที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานว่า กลองแป่ม ไม่ทราบที่มาว่าเรียกกลองเรียกกลองแป่มด้วยเหตุผลอะไร ชื่ออื่นๆ กลองตุ๊บ เรียกตามลักษณะเสียงที่เกิด

3. กลองเส็ง/กลองแตบ/กลองกิ่ง

4. กลองยาว/กลองกันโล่ง/กลองแอว/กลองหาง

5. กั๊บแก๊บ/หมอลำกั๊บแก๊บ

6. ขอลอ/กะลอ/เกราะ

7. แคน มีคำตั้งอีกคำ คือ ไค้ มักปรากฏชื่อในวรรณคดี คู่กับแคน เช่น “แคนไค้ขลุยซอ” แต่ปัจจุบันไม่มีเครื่องดนตรีชนิดนี้แล้ว และไม่มีใครรู้จักจึงตัดออกไป

8. ฆ้องโหม่ง/ฆ้องหม่อง

9. ฆ้องไชย/ฆ้องหมุ่ย/ฆ้องหุ่ย

10. ซอบั้ง/ซอกระบอก/(ซอปืบตัดออกเพราะเหมือนซอบั้งต่างกันตรงวัสดุที่ใช้ทำ)

11. ปี่ลูกแคน/ปี่ผู้ไท

12. โปงลาง/หมากขอลอ

13. พางฮาด/ผางฮาด/พังฮาด

14. พิณ/ซุง/อีเตง

15. สไน/สเนง

16. แส่ง/ฉาบ

17. หุน/หึน/หั่น/จ้องหน่อง

18. โหวด/โบด

19. พิณไห/ไหซอง (ตัดคำว่าไหหลุมออกปัจจุบันไม่มีผู้เล่นแล้ว ไม่มีข้อมูลแน่ชัด)

20. ลำเต้ย แกนคำเบื้องต้น แยกเป็น เต้ยธรรมดา เต้ยหัวโนนตาล เต้ยพม่า เต้ยโขง แต่ตอนเรียบเรียงเอามารวมเป็นคำเดียวกัน

21. ลำต่าง ๆ ตอนกำหนดแกนคำครั้งแรกแยกเป็นคำ ๆ แต่ภายหลังจากเดินทางเก็บข้อมูลแล้วพบว่า บางคำมีข้อมูลน้อย บางคำข้อมูลไม่แน่ชัด จึงนำมาอธิบายอยู่ในคำเดียวกัน มีบางลำที่แยกเป็นคำเฉพาะ เช่น ลำคอนสะหวัน ลำสี่พันดอน ลำตังหวาย

22. วาด ตอนกำหนดแกนคำครั้งแรก แยกเป็นคำ ๆ คือ วาดขอนแก่น วาดอุบล วาดชัยภูมิ แต่เมื่อเรียบเรียงแล้ว บางวาดมีข้อมูลไม่ชัดเจนจึงเอามาอธิบายไว้ด้วยกัน

23. ลายโปงลาง กับลายงัวขึ้นภู เมื่อกำหนดแกนคำแยกเป็นคนละคำ แต่เมื่อศึกษาข้อมูลแล้ว พบว่าทั้งสองคำเป็นคำเดียวกัน ลายโปงลาง เดิมเป็นลายแคน (ไม่ใช่ลายสำหรับเครื่องดนตรีโปงลาง โปงลางเอามาเล่นภายหลัง) ที่เลียนเสียงจากโปงลางที่คล้องงัวต่างเวลาเดินขึ้นภู บางแห่งจึงเรียกลายงัวขึ้นภู

ผลวิเคราะห์จากการสนทนากลุ่ม

การสนทนากลุ่ม โดยนำข้อมูลแกนคำที่ได้จากการตรวจสอบของผู้เชี่ยวชาญในข้างต้นมาเป็นประเด็นในการสรุปแกนคำในการจัดทำสารานุกรมพื้นบ้านอีสาน มีผลการสนทนาดังนี้

จากการศึกษาแกนคำในเบื้องต้น 166 แกนคำ การวิภาคเพื่อสรุปข้อมูลแกนคำ โดยในเบื้องต้นได้แบ่งเป็นหมวดหมู่เครื่องดนตรี หมวดคำร้อง-ทำนอง หมวดวงดนตรี หมวดบุคคล (ผู้ร้อง-ผู้เล่น) หมวดดนตรีพิธีกรรม หมวดวิธีการเล่น หมวดการแสดง ให้เปลี่ยนเป็นแบ่งตามลักษณะการเกิดเสียง อ้างอิงระบบซาค แบ่งประเภทเครื่องดนตรีออกเป็น เครื่องดนตรีที่เกิดเสียงจากหนัง (membranophones), เครื่องดนตรีที่เกิดเสียงจากลม (aerophones), เครื่องดนตรีที่เกิดเสียงจากเส้นสาย (chordophones) เครื่องดนตรีที่เกิดเสียงจากการสั่นสะเทือนของวัตถุจากตัวเครื่องดนตรีเอง (idiophone) เมื่อพิจารณาจากข้อมูลแกนคำที่ผ่านการวิภาคและตรวจสอบ

หมวดของเครื่องตรี มีทั้งหมด 20 คำ จำแนกเป็นประเภทดังนี้

- เครื่องดนตรีที่เกิดเสียงจากหนัง จำนวน 4 คำ

- เครื่องดนตรีที่เกิดเสียงจากการไหลของอากาศ จำนวน 4 คำ

- เครื่องดนตรีที่เกิดเสียงจากเส้นสาย จำนวน 5 คำ

- เครื่องเครื่องดนตรีที่เกิดเสียงจากการสั่นสะเทือนของเครื่องดนตรีเอง จำนวน 7 คำ

2. หมวดทำนองเพลงหรือลายพื้นบ้านอีสาน ที่ผ่านการวิภาคทั้งหมด 19 คำ

3. หมดเพลงร้องหรือลำ ผ่านการวิภาคทั้งหมด 9 คำ

4. หมวดแสดง ผ่านการวิภาค 2 คำ

บทสรุปจากการสนทนา

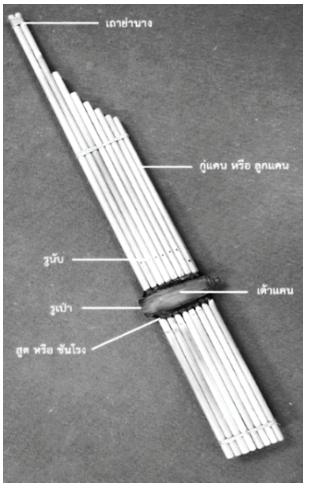
แกนคำที่ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมจากการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร การลงพื้นที่เก็บข้อมูลวิจัย และการตรวจสอจากผู้เชี่ยวชาญเบื้องต้น มีแกนคำที่ผ่านการวิภาคทั้งหมด 50 คำ ซึ่งได้พิจารณาจากความสมบูรณ์ของข้อมูลคำ ช่วงเวลาที่มีไม่มากในการทำวิจัย จึงมีการเสนอให้ทำแกนคำเบื้องต้นก่อน แล้วเพิ่มแกนคำภายหลัง หรือทำสารานุกรมในเล่มถัดไป เป็นสารานุกรมดนตรีพื้นบ้านอีสานเล่มสอง โดยเพิ่มหมวดหมู่ของดนตรีพื้นบ้านอีสาน ตามแกนคำที่ศึกษาและรวบรวมมาในเบื้องต้น แต่ต้องหาข้อมูลเพิ่มเติมให้ครอบคลุมเนื้อหาวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสาน

2. การพัฒนาเล่มสารานุกรม

1. นำเนื้อหาของสารานุกรมที่ผ่านการตรวจสอบแล้ว จำนวน 50 คำ มาหาข้อมูลเพิ่มเติม ผู้วิจัยได้ทำการลงพื้นที่ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การบันทึกภาพ การบันทึกการแสดง การแกะโน้ต (Transcribe) และบันทึกโน้ตเพลง รายละเอียดดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 สัมภาษณ์อาจารย์ทรงศักดิ์ ปทุมศิลป์ (ศิลปินแห่งชาติ)
(ที่มา: อัครวัตร เชื่อมกลาง)

ภาพที่ 2 ภาพตัวอย่าง
การอธิบายส่วนประกอบ
ของเครื่องดนตรี
(ที่มา: อัครวัตร เชื่อมกลาง)

การวางแผนการจัดวางรูปแบบของเล่มสารานุกรม ตัวอย่างเช่น

ปี่ลูกแคน: เครื่องลม

อธิบายประวัติ ลักษณะโดยทั่วไป ประเภทกลุ่มของเครื่องดนตรี วิธีการบรรเลงและภาพประกอบ

การจัดวางโน้ตเพลงลายต่าง ๆ ของดนตรีพื้นบ้านอีสาน ตัวอย่างเช่น

ลายกาเต้นก้อน: ทำนองเพลง

อธิบายถึงที่มาและลักษณะลายเพลง ในส่วนท้ายจะเป็นตัวอย่างโน้ตของลายเพลง

ภาพที่ 4 ภาพตัวอย่างการจัดวางข้อมูลและภาพประกอบ (ที่มา: อัครวัตร เชื่อมกลาง)

ลายกาเต้นก้อน

พิณ

ภาพที่ 5 ภาพตัวอย่างโน้ตดนตรี (ที่มา: อัครวัตร เชื่อมกลาง)

3. ผลวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องที่จะนำผลวิจัยไปใช้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกเป็น เพศ อายุ และระดับการศึกษา นำเสนอในรูปของจำนวนและร้อยละ

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศ

เพศ	**จำนวน**	**ร้อยละ**
ชาย	28	56.0
หญิง	22	44.0
รวม	**50**	**100**
อายุ	**จำนวน**	**ร้อยละ**
น้อยกว่า 20 ปี	15	30.0
20 - 30 ปี	19	38.0
31 - 40 ปี	9	18.0

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศ (ต่อ)

41 - 50 ปี	5	10.0
มากกว่า 50 ปี	2	4.0
รวม	**50**	**100**
ระดับการศึกษา	**จำนวน**	**ร้อยละ**
ต่ำกว่าปริญญาตรี	13	26.0
ปริญญาตรี	16	32.0
ปริญญาโท	8	16.0
ปริญญาเอก	3	6.0
รวม	**50**	**100**

จากตารางที่ 1 พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีจำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 56 และเป็นเพศหญิง จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 44 มีอายุระหว่าง 20 ปีมากที่สุด จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 38.0 รองลงมามีอายุน้อยกว่า 20 ปี จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 30.0 และอายุมากกว่า 50 ปี มีน้อยที่สุด จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 4.0 มีการศึกษาระดับปริญญาตรีมากที่สุดจำนวน 16 คน คิดเป็น ร้อยละ 30.0 รองลงมามีการศึกษาต่ำกว่าระดับปริญญาตรีจำนวน 13 คน คิดเป็นร้อยละ 26.0 และ ผู้มีการศึกษาระดับปริญญาเอกน้อยที่สุดจำนวน 3 คน คิดเป็นร้อยละ 6.0

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องที่จะนำผลวิจัยไปใช้

ตารางที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในด้านเนื้อหา ด้านรูปแบบ ด้านการนำไปใช้

ความเหมาะสม	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
ด้านเนื้อหา	4.52	.867	มากที่สุด
ด้านรูปแบบ	3.91	.784	มาก
ด้านการนำไปใช้	4.02	.840	มาก
รวม	**4.15**	**.829**	**มาก**

จากตารางที่ 2 พบว่า ภาพรวมทั้ง 3 ด้าน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.15 อยู่ในระดับมาก โดยด้านเนื้อหา มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเท่ากับ 4.52 อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือด้านการนำไปใช้มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.02 อยู่ในระดับมาก และด้านรูปแบบมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.91 อยู่ในระดับมาก

สรุปและอภิปรายผล

1. การรวบรวมคำและการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้านอีสาน ได้ข้อมูลเพื่อตั้งเป็นแกนคำในเบื้องต้น การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มทำให้ได้ข้อมูลของคำในวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้าน

อีสาน โดยได้ข้อสังเกตุดังนี้ 1) บางคำเป็นคำที่มีความหมายเหมือนกัน แต่ชื่อเรียกแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น 2) คำบางคำมีหลายความหมาย 3) ข้อมูลในบางประเด็นนั้นยังไม่ชัดเจน หรือบางประเด็นยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ยังหาข้อสรุปไม่ได้

2. บทสรุปจากการสนทนากลุ่ม ผู้เชี่ยวชาญจึงให้แนวทางว่าควรมุ่งศึกษาคำที่มีข้อสรุปแล้วในเบื้องต้น ในส่วนสารานุกรม ประกอบไปด้วย คำอธิบายความ ภาพประกอบ และโน้ตเพลง จำนวน 50 คำ

3. การศึกษาความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่จะนำงานวิจัยไปใช้ด้านรูปแบบและเนื้อหาพบว่า ภาพรวมทั้ง 3 ด้าน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.15 อยู่ในระดับมาก โดยด้านเนื้อหา มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเท่ากับ 4.52 อยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือด้านการนำไปใช้มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.02 อยู่ในระดับมาก และด้านรูปแบบมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดเท่ากับ 3.91 อยู่ในระดับมาก

วัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสาน ถูกศึกษาอย่างจริงจังในช่วงไม่นานมานี้ ด้วยความน่าสนใจของ ขนบธรรมเนียม ประเพณี รวมถึงความน่าสนใจของทั่วท่วงทำนอง ก่อนนี้ดนตรีพื้นบ้านอีสานถูกถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ อาศัยการจำในการบรรเลง ไม่มีการจดบันทึก จึงเป็นการอยากในการทำการศึกษา และเนื่องด้วยภาคอีสานเป็นภูมิภาคที่มีความกว้างขวาง ทำให้ข้อมูลทางดนตรีถูกดัดแปลงไปตามท้องถิ่นนั้นๆ อีกทั้งช่วงเวลาในการอ้างอิงอาจไม่ตรงกัน ฉะนั้นการศึกษาวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านอีสานจึงถูกแบ่งออกเป็นเขตพื้นที่ ที่มีความใกล้เคียงกัน เช่นดนตรีพื้นบ้านทางท้องถิ่นขอนแก่น หรือดนตรีพื้นบ้านในท้องถิ่นอุบล ซึ่งเมื่อเอยถึงเพลงพื้นบ้านท้องถิ่นขอนแก่นอาจจะหมายความถึงทั้งจังหวดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม หรือจังหวัดร้อยเอ็ดด้วย สอดคล้องกับ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2550) ได้กล่าวถึงการศึกษาภาษาถิ่นไว้ว่า ศึกษารูปแบบของภาษาในด้านต่างๆ เช่น ด้านเสียง ด้านคำศัพท์ที่แตกต่างกันไปตามถิ่นภูมิศาสตร์ และนำความแตกต่างดังกล่าวมาจัดเขตทางภูมิศาสตร์ภาษาโดยแสดงบนแผนที่ ในแผนที่จะมีเส้นซึ่งลากขึ้นเพื่อแบ่งเขตหนึ่งออกจากเขตหนึ่งโดยใช้เกณฑ์ทางภาษาซึ่งสรุปได้จากการวิเคราะห์ความแตกต่างกังกล่าว เขตเดียวกันจะมีลักษณะทางภาษาเหมือนกัน เส้นเหล่านี้เรียกว่า เส้นแบ่งเขตภาษา (Isogloss) การศึกษา มักศึกษาภาษาของผู้บอกภาษาในเขตชนบท และเลือกศึกษาภาษาของคนสูงอายุ ที่ไม่มีการศึกษาหรือเดินทางไปต่างถิ่นหรืออยู่ในที่ห่างไกลซึ่งแยกตัวจากหมู่บ้านอื่นๆ ทั้งนี้เพราะเชื่อว่าภาษาของคนแก่และไม่มีการศึกษาเป็นภาษาที่ “แท้” หรือ “บริสุทธิ์” กว่าภาษาของคนรุ่นหนุ่มสาว หรือคนที่มีการศึกษา ซึ่งอาจได้รับอิทธิพลภาษามาตรฐาน และในปัจจุบันการศึกษาภาษาถิ่นได้เริ่มมีการคำนึงถึงตัวแปรทางสังคมอื่นๆ ด้วย

การจัดหมวดหมู่ของเครื่องดนตรี โดยปกติแล้วมักจะจัดเป็นประเภทเครื่องดีด สี ตี เป่า แต่เครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานหลายเครื่อง ที่ไม่ได้มีวิธิการบรรเลงเช่นนั้น ยกตัวอย่างเครื่องดนตรีบางประเภทก็บรรเลงโดยการดึง หรือการแกว่าง เป็นต้น ดังนั้นในการจัดทำสารานุกรมในครั้งนี้จึงแบ่งประเภทเครื่องดนตรีตามระบบซาค เครื่องดนตรีที่เกิดเสียงจากหนัง (membranophones), เครื่องดนตรีที่เกิดเสียง จากลม (aerophone), เครื่องดนตรี ที่เกิดเสียงจากเส้นสาย (chordophones) และเครื่องดนตรีที่สร้างเสียงจากการสั่น ะเทือนของตัวเครื่องดนตรีเอง (idiophone) ซึ่งจะครอบคลุมเนื้อหามากกว่า สอดคล้องกับ อาทิตย์ โพธิ์ศรีทอง (2558) ที่ศึกษาวัฒนธรรมวงดนตรีประจำชาติของอินโดนีเซีย พบว่าวงกาเมลัน (Gamelan) มีเครื่องดนตรีทั้งหมด 4 ประเภท คือ 1) ประเภทเครื่องกระทบหรือเครื่องตี (Idiophones) 2) ประเภท

เครื่องสาย (Chordophones) 3) ประเภทเครื่องเป่า (Aerophones) และ 4) ประเภทเครื่องหนัง (Membranophones) ใช้ระบบซาคในการจัดประเภทเครื่องดนตรี ซึ่งเป็นที่ยอมรับในระดับสากล

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1. ควรศึกษาการใช้สารานุกรมพื้นบ้านอีสาน เพื่อเป็นข้อมูลในการศึกษาดนตรีพื้นบ้านอีสาน

2. ใช้การบูรณาการกับการเรียนการสอน รวมถึงการใช้เป็นฐานข้อมูลในการอ้างอิง

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาและจัดทำสารานุกรมดนตรีในพื้นที่อื่นของดนตรีพื้นบ้าน

2. ศึกษาและจัดทำสารานุกรมวัฒนธรรมดนตรีในชาติพันธุ์ต่าง ๆ

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ปี 2564 และขอขอบคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ที่ทำให้วิจัยนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี. (2539). การดนตรีไทยทางเลือกแห่งนิยามดนตรีวิทยาหรือมนุษยสังคีตวิทยา. *วารสารคำดนตรี, 1(1),* 18-22

บรูซ แกสตัน. (2531). ความคิดที่เกี่ยวกับดนตรีของโลก, *วารสารถนนดนตรี, 2*(9), 6-29.

ประเวศ วะสี. (2534) การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น. ใน *เสรีพงษ์พิศ (บ.ก.) ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. สรุปผลการสนทนาทางวิชาการเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรม เล่ม 2* (น.17 - 33). อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง.

ปัญญา รุ่งเรือง. (2546). *หลักวิชามานุษยดุริยางควิทยา.* กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554.* กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์

พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2540). *วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์.* พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒประสานมิตร.

พูนพิศ อมาตยกุล. (2540). *สำนำแห่งสยาม*. พิมพลักษณ์, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิตยสาร HI-Fi Stereo.

สุกรี เจริญสุข. (2530). ดุริยางคศาสตร์ชาติพันธุ์. *ถนนดนตรี, 1*(12), 38-41.

สุภางค์ จันทวานิช. (2547). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ.* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย..

อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2550). *ภาษาศาสตร์สังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อาทิตย์ โพธิ์ศรีทอง. (2558). *รายงานวิจัยกาเมลัน:วงดนตรีประจำชาติของอินโดนีเซีย.* กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

Byerly, Alison. (1989). “The Language of the Soul”: *George Eliot and Music Nineteenth-Century Literature*, *44*(1), 1-17.